

TÜRK TÖRESİ VE TÜRK TOPLUMU: GÖKTÜRK YAZITLARINDAN BİR BAKIŞ

Türk töresi, Türklüğün ve Türk toplumunun genetik kodudur. Türk isminin ilk defa geçtiği yazılı metinlerde dahi törenin var olduğunu, yüzyıllar geçmesine rağmen neredeyse aynı değerler ve normlar üzerine toplumumuzun inşa edildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, Türk kültürünü ve dolayısıyla kültürel milliyetçilik bağlamında Türk üst kimliğini oluşturur.”

Hüseyin ERTÜRK

Türk töresi, eski Türk topluluklarının atalarından miras kalan tüm kuralların ve toplumsal ilkelerin genel adıdır. Sözlü gelenekle nesilden nesile aktarılan bu kadim sistem, yalnızca bir hukuk düzeni değil, aynı zamanda bir yaşam anlayışı, bir dünya görüşüdür. Toplumun işleyişini sağlayan, devleti ayakta tutan ve bireyin davranışlarını yönlendiren bu töresel yapı, Türklerin tarih sahnesinde düzenli ve güçlü bir biçimde varlık göstermesinin temel dinamiklerinden biri olarak öne çıkar.

Selçuklu ve ilk Osmanlı dönemlerinde, sözlü ya da yazılı olmayan kanunlara ve örfi teamüllere "Oğuz Töresi" adı verilirdi. Bu kullanım, Oğuzlar etrafında şekillenen tarihî ve kültürel hafızanın töre kavramıyla ne kadar iç içe olduğunu gösterir. Ancak Türk tarihinin daha gerilerine, Orta Asya'ya uzandığımızda töre kavramına yazılı olarak ulaşabildiğimiz en eski belgeler 8. yüzyıla ait Göktürk Yazıtlarıdır.

İslamiyet öncesi kadim Türk töresine dair en temel yazılı kaynakları Bilge Kağan, Tonyukuk ve Kül Tigin Yazıtları oluş-

1 Hüseyin Ertürk, TESAM Tarih Kürsüsü Direktörü.

turur. Bu üç yazıt, yalnızca tarihî olayları değil, aynı zamanda Türklerin yönetim anlayışını, toplumsal değerlerini ve dünya algılarını da yansıtan birer metin hüviyetindedir. Yazıtlarda geçen "töreyi bırakma" ya da "töreye uyma" ifadeleri, bu düzenin hem kutsal hem de zorunlu bir toplumsal ilke olduğunu açıkça ortaya koyar.

Bu çalışmada, Göktürk Yazıtlarında Türk töresinin içeriğine dair tespitlerde bulunmaya çalışacağız. Bu çerçevede, sözlü bir gelenek üzerine gelişen Türk töresini, Türklerin ilk yazılı eserlerinden olan Göktürk Yazıtlarında inceleyeceğiz.

Türk töresine dair tespit edilen ibareler şu şekildedir:

Kültigin Yazıtı – Güney Yüzü

• *Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş.*

Toprak bütünlüğünün ve "Sınır namustur" kavramının önemi ifade edilmektedir.

• *Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk*

milleti, öleceksin!

Burada milliliğe dikkat çekilmektedir. Popülist öğelerin peşinden giderek, farklı kültür tabiatlarını benimsemenin “kültürsüzleşme” ve “milliyetsizleşme” tehlikesi yarattığı ifade edilmekte.

• *Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doy-san açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin.*

Burada ahde vefa ve sadakat vurgusu yapılmaktadır. Metnin kalan yerlerinde de buna dair belli yakarılar söz konusudur. “Açken tokluğu, tokken açlığı düşünmezsin” tarzında bir yaklaşımla, hem her koşulda sadakat hem de rasyonel düşünce vurgusu yapılmaktadır.

Kültigin Yazıtı – Doğu Yüzü

• *Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan bilgili kağanınla, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hâle soktun.*

Devlet ve töre kavramının kutsiyeti ve dokunulmazlığı çok keskin bir şekilde belirtilmiştir.

• *Türk milletin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletin adı sanı yok olmasın diye...*

Burada “kut” kavramı ile ilgili bir ibare bulunmakta. Bununla birlikte kağanın ve ailesinin vazifesi kutsal bir vazife olarak nitelendirilmiştir.

Kültigin Yazıtı – Kuzey Yüzü

• *Zamanı Tanrı yaşar. İnsan oğlu hep ölmek için türemiş.*

Eski Türk dini yaklaşımına dair anlamlı bir ibare. Buradaki dini ve felsefi yaklaşımın, İslam tasavvufundaki yaklaşımla örtüşmesi dikkat çekicidir.

Bilge Kağan Yazıtı – Doğu Yüzü

• *İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletin ilini, töresini tutu vermiş, düzene sokuvermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep*

tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye dik çöktürmüştü.

Burada devlet töresine dair ifadeler yer almaktadır. Devlet otoritesinin icraatlerine yer vererek bir nevi sorumluluklarının altı çizilmektedir: Ülkenin bütünlüğünü sağlamak, töreyi uygulamak ve uygulatmak, düzen sağlamak, milli güvenliği sağlamak ve milli savunmayı yönetmek.

• *Dizliye diz çöktürdük, başlıya baş eğdirdik. Türgiş kağanı Türküm, milletim idi. Bilmediği için, bize karşı yanlış hareket ettiği, ihanet ettiği için kağanı öldü, buyruku, beyleri de öldü.*

İhanetin karşılığının ölüm olduğunu, ihanetin ve dolayısıyla kağana karşı gelmenin aynı zamanda buyruğu, yani kişinin sözüne ve itibarına olan güvenin, meşruiyetinin yok olmasına sebep olduğu belirtilmektedir.

• *Ondan sonra Tanrı buyurduğu için, devletim, kismetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli kıldım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağandan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti.*

Burada devlet töresine dair önemli unsurlar yer almakta. Kağanın ve hükümdar erkinin yaptıkları ve yapması gerekenler ifade edilmekte. Burada hükümdarın uyması gereken devlet töresi şu şekilde özetlenebilir: Refahı ve ekonomik gelişimi sağlamak, nüfus gelişimini ve iskanı sağlamak, uluslararası politikada egemen olmak, milli güvenliği ve savunmayı güçlü kılmak.

Sonuç Yerine

Tarihi yazıtlar üzerinden okunduğunda

"Göktürk Yazıtlarını töre bağlamında okuduğumuzda, sosyal ve toplumsal dinamikler çerçevesinde incelediğimizde bugünkü Türk toplumunun geçmişin bir yansıması olduğu görülecektir."

Türk töresi, yalnızca bir gelenekler manzumesi değil; aynı zamanda toplumsal düzenin, siyasi otoritenin, dini anlayışın ve ahlaki sorumluluğun iç içe geçtiği bütüncül bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kül Tigin ve Bilge Kağan Yazıtları'nda sıkça vurgulanan kavramlar olan sadakat, millilik, ahde vefa, kut, il (devlet), töre, disiplin, rasyonalite ve sosyal sorumluluk, bu düzenin temel sütunlarını oluşturur. Töre, sadece halk için değil, kağan için de bağlayıcı bir normatif çerçevedir; zira hükümdarlık Tanrı'dan alınan bir kut ile meşrulaşırken, bu kut-sallık töreye riayetle anlam kazanır. Yazıtlarda geçen uyarılar ve özeleştiriler ise, Türk töresinin sadece yüceltici değil, aynı zamanda sorgulayıcı ve dönüştürücü bir işlev gördüğünü göstermektedir. Bu yönüyle töre, bir milleti var eden, koruyan ve geleceğe taşıyan en kadim yapıtaşlarından biridir.

Göktürk Yazıtlarını töre bağlamında okuduğumuzda, sosyal ve toplumsal dinamikler çerçevesinde incelediğimizde bugünkü Türk toplumunun geçmişin bir yansıması olduğu görülecektir. Milletin devletten beklentileri, insanın insandan beklentileri, koşullar ve sorumluluklar yüzyıllara rağmen Türk kalıtsallığında mevcudiyetini korumuştur.

Türk töresi, Türklüğün ve Türk toplumunun genetik yapısıdır. Çalışmada da belirtildiği üzere törenin, Türk isminin ilk defa geçtiği yazılı metinde dahi var olduğunu, yüzyıllar geçmesine rağmen neredeyse aynı değerler ve normlar üzerine toplumumuzun inşa edildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, Türk kültürünü ve dolayısıyla kültürel milliyetçilik bağlamında Türk üst kimliğini oluşturur.